

перетворитися в прожекторство, якщо не спиратиметься на необхідну і достатню інформаційну базу. В цьому випадку вона стає схожа на шахрайство, яке оперує випадковими, мало пов'язаними між собою відомостями, спирається, на домисли і довільне тлумачення подій, що першими потрапили в поле зору.

Навряд чи непомірне звеличення інтуїції на противагу строгого доведенню буде виправданим. Ближчим до істини був, скоріше, А. Пуанкаре, який писав, що логіка та інтуїція відіграють кожна свою необхідну роль. Обидві вони неминучі. Логіка, яка одна може дати достовірність, є знаряддям доказу; інтуїція є знаряддям винахідництва

Плюралізм є наглядно характерним для тлумачення феномену інтуїції в філософському дискурсі. Систематизувати та пояснити явище інтуїції і в наші дні однозначно неможливо. Інтуїція являє собою складний, багатогранний феномен що з розвитком людини, науки, можливостям людського пізнання все більше розкриває нові свої якості. А вже пояснюючи, інтерпретуючи ці якості, а в зв'язку з цим і саму інтуїцію, науковий світ приходять до все нових тлумачень цієї проблеми. Тому поле проблем, пов'язаних з передбачувальною функцією інтуїтивного пізнання, зокрема щодо соціальних процесів, є досить широким і потребує своїх подальших досліджень.

Література:

1. *Асмус В. Ф.* Проблема интуиции в философии и математике. Очерк истории XVII-XX вв. / В.Ф. Асмус. М.: Соцэгиз, 1963 - М.: Едиториал УРСС..
2. *Бородай, Ю.М.* Роль интуиции в достижении нового знания / Ю.М. Бородай // Вопр. философии. 1962. - №2. С. 330].
3. *Вербицкий, В.Г.* Историко-философский анализ проблемы интуиции / В.Г. Вербицкий. Харьков, Харьк. Гос. ун-т им. А.М. Горького. - 1991. - 74 с.
4. *Виноградов В. Г., Гончару к С. И.* Законы общества и научное предвидение. М., 1972.
5. *Данакари Л.Р.* Философско-гносеологический анализ феномена интуиции. - <http://cheloveknauka.com/filosofsko-gnoseologicheskiiy-analiz-fenomena-intuitsii#ixzz630Prcvvhg>)
6. *Хайкин, Е.П.* Место и роль интуиции в научном познании / Е.П. Хайкин. -Л., 1970.-201 с.
7. https://en.wikipedia.org/wiki/Pietro_Ubaldi
8. https://pt.wikipedia.org/wiki/Pietro_Ubaldi

УДК 17.023+19[045]

Мартич Р.В.

Київський університет імені Бориса Грінченка

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ КОНЦЕПТУ «ЖИВОГО» В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО НАУКОВОГО ДИСКУРСУ

В статті осмишені різні наукові підходи до аналізу сутності поняття «життя» та концепту «живого». Серед них, на думку автора, можна виділити дві великі групи, що об'єднують в собі різноманіття підходів, це біофілософії та філософія життя. Проаналізовані сутнісні характеристики обох глобальних підходів. При цьому зазначається, що завдання усвідомлення сутності живого в біофілософії полягає в

філософському осмисленні самого феномена життя як компонента природи і культури.. У філософії життя феномен живого розглядається як цілісний органічний процес безперервного творчого становлення, подається як первинна реальність, сутність світу, осмислюється в аспекті життя людини за допомогою інтуїції, безпосереднього переживання, інтерпретації з метою розуміння. Такий підхід підкреслює унікальність і неповторність кожного прояву життя, включно з культурними і соціальними системи. Зазначається, що все розмаїття підходів до аналізу концепту «живого» може бути представлено через призму двох основних філософських методологій: феноменологічної і натуралістичної.. Зроблено висновок, що авторський погляд на феномен «живого» і основних підходів до визначення даного концепту дозволив зафіксувати категоріальний каркас досліджуваної проблематики, з'ясувати, що основою сучасних підходів є перехід від біологічної парадигми буттєвості живого, до біоетичної, яка включає в себе моральні аспекти існування життя.

Ключові слова: життя, феномен, природа, філософія, буття, біоетика

Мартыч Р.В. Философское осмысление концепта «живого» в контексте современного научного дискурса. В статье осмыслены различные научные подходы к анализу сущности понятия «жизнь» и концепта «живого». Среди них, по мнению автора, можно выделить две большие группы, объединяющие в себе многообразие подходов, это биофилософия и философия жизни. Проанализированы сущностные характеристики обоих глобальных подходов. При этом отмечается, что задача осознания сущности живого в биофилософии заключается в философском осмыслении самого феномена жизни как компонента природы и культуры. В философии жизни феномен живого рассматривается как целостный органический процесс непрерывного творческого становления, подается как первичная реальность, сущность мира, осмысливается в аспекте жизни человека с помощью интуиции, непосредственного переживания, интерпретации с целью понимания. Такой подход подчеркивает уникальность и неповторимость каждого проявления жизни, включительно с культурными и социальными системами. Отмечается, что все разнообразие подходов к анализу концепта «живого» может быть представлено через призму двух основных философских методологий: феноменологической и натуралистической. Сделан вывод, что авторский взгляд на феномен «живого» и основных подходов к определению данного концепта позволил зафиксировать категориальный каркас исследуемой проблематики, выяснить, что основой современных подходов является переход от биологической парадигмы бытийности живого, к биоэтической, которая включает в себя нравственные аспекты существования жизни.

Ключевые слова: жизнь, феномен, природа, философия, бытие, биоэтика

Martuch R. Philosophical understanding of the concept of “living” in the context of modern scientific discourse. The article comprehends various scientific approaches to the analysis of the essence of the concept of “life” and the concept of “living”. Among them, according to the author, two large groups can be distinguished, combining a variety of approaches, this is biophilosophy and the philosophy of life. The essential characteristics of

both global approaches are analyzed. It is noted that the task of understanding the essence of life in biophilosophy is the philosophical understanding of the very phenomenon of life as a component of nature and culture. In the philosophy of life, the phenomenon of the living is considered as an integral organic process of continuous creative formation, is presented as the primary reality, the essence of the world, is interpreted in the aspect of human life with the help of intuition, direct experience, interpretation with the goal of understanding. This approach emphasizes the uniqueness and uniqueness of each manifestation of life, including with cultural and social systems. It is noted that the whole variety of approaches to the analysis of the concept of "living" can be represented through the prism of two main philosophical methodologies: phenomenological and naturalistic. It is concluded that the author's view of the phenomenon of "living" and the main approaches to the definition of this concept made it possible to fix the categorical framework of the studied problems, to find out that the basis of modern approaches is the transition from the biological paradigm of beingness to living, to bioethical, which includes the moral aspects of the existence of life .

Keywords: *life, phenomenon, nature, philosophy, being, bioethics.*

Життя – це єдиний біологічно можливий спосіб буття людини в світі. Цінність його полягає не тільки в особливостях існуючих біологічних форм і різноманітних проявів, які є, проте, в своїй сукупності унікальним феноменом буття, але і в можливості саморефлексії, усвідомленого переживання самого явища і здатності до формування на цій основі символічних картин буттєвого світу. Філософська рефлексія «життя», на думку Г. Ріккєрта, повинна виходити з того, що «Життя має бути поставлене в центр світового цілого, і все, про що доводиться трактувати філософії, має бути співвідносиме до життя. Вона представляється як би ключем до всіх дверей філософської будівлі. Життя оголошується власною «сутністю» світу і в той же час органом його пізнання. Саме життя повинне з самого себе філософствувати самотійно, без додаткових понять, і така філософія повинна буде безпосередньо переживатися» (Ріккєрт Г., 1998, с. 275).

Оскільки життя є об'єктом дослідження багатьох природних наук, питання про його сутнісне визначення було і залишається предметом дискусії різних природничих напрямків. З другої половини ХХ ст. стали чітко виявлятися два основні підходи до визначення життя - субстратний і функціональний. Прихильники першого (В. Жданов, А. Пасинський, А. Мамзіна) в трактуванні сутності життя звертають увагу на той субстрат (білок або молекули ДНК), який стає носієм основних властивостей живого. Адепти іншого (А. Опарін, В. Маховка, П. Макаров, Д. Трошин, К. Віллі, Г. Уеллс, П. Уеллс) розглядають життя з точки зору його основних властивостей (обмін речовин, самовідтворення і т.д.).

Сучасне природознавство істотно збагатило уявлення про природу матеріального носія життя, яким є цілісна система взаємопов'язаних біополімерів - білків, нуклеїнових кислот і ін. Науково обґрунтованими виступають положення про різноманіття форм життя і про те, що їх носіями виступають живі системи різного ступеня складності і організованості. При цьому виділяються такі основні рівні організації живого: організменний, популяційно-видовий, біоценозний і біосферний. Орієнтація дослідників на пізнання особливостей того чи іншого рівня організації живого призвела до виділення

рівнів пізнання та їх дослідження. На сьогодні більше результатів виявилось на рівні, пов'язаному з пізнанням молекулярних основ життя, що зумовило епохальні відкриття в галузі біології, їх універсальний характер у відношенні до всього живого. Можливості цього рівня дослідження ще далеко не вичерпані, але тенденції розвитку сучасного наукового знання підвели його до необхідності переходу на дослідження ще більш глибинних структур і процесів живого. Об'єктом дослідження стають атомний і електронний рівень організації структур живого. Ще одна тенденція в пізнанні сутності життя є дослідження особливостей його прояву на надорганізменному рівні організації живого, запропоноване В. І. Вернадським (Вернадский В.И., 1994, с. 62). Погляди на проблему життя, які відрізняються від природничо-наукових, пропонують не тільки релігійні доктрини, але також і різні філософсько-природні концепції, що акцентують проблематику людини і її призначення в світі.

У цьому контексті великі можливості відкриваються при застосуванні синергетичного підходу, який розглядає «живе» як відкриту систему, що саморозвивається. Адже феномен «живого» має досить високий рівень складності структурування його підсистем, які взаємодіють між собою і з зовнішнім середовищем. Зокрема, цей аспект представлений в галузі біофілософії (Рьюз М., 1977).

Завдання усвідомлення сутності живого в біофілософії полягає в філософському осмисленні самого феномена життя як компонента природи і культури. Вирішення цієї проблеми передбачає формування інтеграційних уявлень, що утворюють канву нової універсальної картини світу. У біофілософії актуалізується завдання сучасного філософського осмислення життя, заснованого на науковому знанні і коеволюційній пізнавальній моделі, в якій буття природи і суспільства в цілому розглядається як процес і результат зв'язку всіх рівнів живого як між собою, так і з неживою природою, що набуває форми взаємозалежності - співвідносності, співпорядкованості, узгодженості. Тим самим задається установка на конкретизацію теоретико-методологічних підходів в пізнанні живого. Проблему коеволюції людини і природи з позицій біофілософії аналізує дослідник О. Перова, підкреслюючи, що біофілософське пізнання світу «передбачає осмислення всього спектра оцінок станів життя і перспектив його розвитку (оптимістичних і песимістичних), які виробляються з урахуванням реальних змін внутрішніх (біогенетичних), зовнішніх (біоекологічних) і фізико-хімічних констант Всесвіту» (О. Перова, 2003, с. 82-86).

Зате в іншій традиції філософського осмислення живого - філософії життя - концепт «живого» набуває культурно-історичного виміру. В даному контексті, життя як загальне явище, що розглядається в аспекті людського і соціального існування, - це інша реальність, для дослідження якої потрібні інші методи, ніж для фізичної реальності. Відповідно, основними пізнавальними установками стають антропоцентризм (людина - центр і вища мета світобудови), людиномірність буття («людина є міра всіх речей») та інші. У філософії життя феномен живого розглядається як цілісний органічний процес безперервного творчого становлення, подається як первинна реальність, сутність світу, осмислюється в аспекті життя людини за допомогою інтуїції, безпосереднього переживання, інтерпретації з метою розуміння. Такий підхід підкреслює унікальність і неповторність кожного прояву життя, включно з культурними і соціальними системи.

Прихильниками даного підходу життя розуміється як «життєвий світ», який позначає собою осягнення цілісності реального буття (Ф. Ніцше), як «життєвий порив» у вигляді формотворчості космічної сили життя (А. Бергсон), як безпосереднє внутрішнє переживання, унікальне за своїм змістом, що розкривається в сфері духовно-комунікативного або історичного досвіду (В. Дільтей, Г. Зіммель). У поданні А. Бергсона, життя є щось таке, що триває. Життя як триваюча реальність, яка конструює сутність світу, може осмислюватися лише за допомогою інтуїції, безпосереднього переживання, інтерпретації з метою розуміння. Такий спосіб осягнення життя протиставляється раціональності і логічного доказу, в якому цей потік розчленовується на статичні моменти.

Все розмаїття підходів до аналізу концепту «живого» може бути представлено через призму двох основних філософських методологій: феноменологічної і натуралістичної.

Філософська антропологія, представлена ідеями Х. Плеснера і М. Шелера, обґрунтовує феноменологічний підхід в дослідженні «живого», спрямований на з'ясування сутнісних характеристик життя як явища, в якому феномен фізичного існування організму доповнюється феноменальними проявами духовних і душевних станів людини. Спираючись на феноменологічне тлумачення поняття життя і специфічні способи організації живого існування, Х.Плеснер обґрунтовує свою концепцію «ексцентричності форми життя людини». Живими, на думку філософа, називаються «тілесні речі споглядання, в яких принципово дивергентне відношення внутрішнього і зовнішнього предметно виступає як приналежність їх буття». (Плеснер Х., 1988, с. 108). Цим визначенням «живого», Х. Плеснер вказує на його сутнісну ознаку. Як підкреслює дослідник творчості Х. Плеснера В. Веряскіна, на його погляд, для живої речі характерний радикальний конфлікт (протиріччя) між необхідністю бути замкнутою як фізичне тіло і необхідністю бути розімкнутою як організм (Веряскіна В.П., 2000, с. 33). Спосіб вирішення такого конфлікту залежить від способу життя, способу організації існування «живого» того чи іншого виду. До специфічних способів організації живого існування відносяться відкрита форма організації життя рослин, замкнута форма організації життя тваринного і ексцентрична форма організації життя людини. «Живе» самостверджується в рамках того феномена, який охоплює межі його ж існування. «Відкритість» організації існування рослинного «живого» обумовлена його біологічною нішею і визначальним впливом зовнішньої природного середовища проживання. «Центричність» організації існування тваринного означає наявність у даного феномена «живого» здатності «замикати» зовнішній світ на свої фізіологічні потреби. «Ексцентричність» форми організації життя людини, по Х. Плеснеру, проявляється не тільки у відчутті людиною самої себе центром всіх своїх дій і устремлень, як фізичної особи, а й відчуттям себе як психологічного суб'єкта, що виходить зі стану своєї «центральності». Для людини «... різкий перехід від буття всередині власної плоті до буття поза плоттю є неминучим подвійним аспектом існування ..., справжнім розривом її природи. Вона живе..., як душа і як тіло, і як психофізична нейтральна єдність цих сфер» (Плеснер Х., 1988, с. 127). Тому, відповідно до ідеї Х. Плеснера, сфера організації життя «живого» стосовно людини, являє собою триєдину сутність: фізичне тіло, внутрішня

душа - психіка, а також зовнішня складова «живого» - це розумовий акт людини, що усвідомлює перші дві форми свого існування, людська духовність. «Дух, є сфера, - зауважує Х. Плеснер, - завдяки якій ми живемо як особистості» (Плеснер Х., 1988, с. 133).

Цінність такого підходу в трактуванні «живого» в орієнтації на цілісність у розумінні життя, при якій воно в інших, «не людських» формах організації існування має не тільки особливий організаційний статус, але і самоцінне і самодостатнє, будучи при цьому важливою умовою і способом організації власне людського існування. А людина, в свою чергу, також є цілісною єдністю свого природного і духовного буття, що проявляється в культурі, що також має органічну єдність з рослинним і тваринним світом як різними рівнями організації існування феномена «живого».

Поряд з вищевикладеною концепцією, однією з найбільш фундаментальних спроб дослідити феномен життя як об'єкт філософської антропології, є ідея про особливе становище людини в Космосі, що належить М. Шелеру. Він поставив собі за мету дати сутнісне поняття людини, вийшовши за рамки природничих визначень, включивши до складу розглянутого феномена всю духовну складову людського буття, ототожнюючи її зі сферою людського «живого» взагалі. Виходячи з цього, М. Шелер обґрунтовує сутнісно-феноменальні властивості живого - це «саморух, самоформування, самообмеження в просторовому і часовому відношенні» (Шелер М., 1988, с. 33-34). Рівні вітальної організації «живого» філософ представляє від підстави у вигляді «чуттєвого пориву» (Gefühlsdrang), характерного для рослинного світу, через щабель формування інстинкту, до рівня виникнення асоціативної пам'яті, і, нарешті, до наявності інтелекту. Незважаючи на унікальні особливості кожного з цих рівнів, тільки людина, підкреслює М. Шелер, «поєднує в собі всі сутнісні ступені наявного буття взагалі, а особливо життя ... Вся природа приходить в ньому до концентрованої єдності свого буття» (Шелер М., 1988, с. 37). Разом з тим, те, що робить людину людиною не зводиться до однієї біологічної еволюції життя. М. Шелер стверджує протилежність життя самому принципу олюднення людини. У пошуках визначення феномена, він звертається до античного трактування «розуму», як νοῦς, підкреслюючи, що хотів би знайти більш широкий термін: «Ми хотіли б вжити для позначення цього Х ширше за змістом слово, слово, яке включає в себе і поняття розуму, але поряд з мисленням в ідеях охоплює і певний рід споглядання, споглядання першофеноменів або сутнісних змістів, далі певний клас емоційних і вольових актів, які ще належить охарактеризувати, наприклад, доброту, любов, каяття, шанування і т.д. - слово дух. Діяльний центр, в якому дух є всередині кінцевих сфер буття, ми будемо називати особистістю» (Шелер М., 1988, с. 53). Життя і дух - радикальні протилежності в концепції М. Шелера. Однак філософ відзначає їх органічний зв'язок: «Дух ідеює життя. Але тільки життя здатне привести в дію і здійснити дух, починаючи з його найпростішого спонукання до акту і аж до створення твору, якому ми приписуємо смисловий духовний зміст» (Шелер М., 1988, с. 84).

Погляди на концепт «живого» М. Шелера дозволили оформитися феноменологічній аксіології, виходячи з якої, життя людини визначається відчуттям, перевагою або відкиданням певних цінностей, а їх культивування формує саму атмосферу людського буття.

Натуралістична філософія, яка отримала своє нове дихання завдяки останнім досягненням теоретико-еволюційної думки в біології, представлена в сучасному науковому дискурсі еволюційним натуралізмом М. Рьюза (Ruse M., 1995), генетичної теорією соціальної поведінки У. Гамільтона (Hamilton W.D., 1964) і соціобіологією Е. Вілсона (Wilson E.O., 1975).

Визнаючи вищу цінність людського життя, сучасний натуралізм поширює поняття цінності на всю живу природу. Він дає позитивну відповідь на питання про можливість еволюційно-біологічного обґрунтування людських цінностей. Крім того, він має значний освітній потенціал, зокрема в обґрунтуванні (в тому числі з етико-релігійних позицій) цінності життя (Горбань, 2017, с. 84-95).

На сьогодні одним з найважливіших напрямків реалізації досліджень вчення про життя і «живого» як форми його прояву є біоетика. Вона являє собою галузь наукового знання, що виникла в останній чверті ХХ століття як сфера пізнання, що вивчає і аналізує моральність людських дій, в першу чергу в сфері медико-біологічних заходів. Завдання біоетики - через призму моральних норм та імперативів відповідати на питання про межі існування «живого» і визначати моральні можливості впливу (розширювати або звужувати) на ці кордони (Horban O., Martych R. 2017, p. 101). Попередні дослідження автора дозволяють зазначити, що особливістю сучасного біоетичного дискурсу слід визнати зміщення акцентів у проблемі розуміння «живого» від онтологічного і гносеологічного до аксіологічного і етичного (Горбань О., Мартич Р., 2017, с. 55-59).

Ряд дискусійних в рамках сучасного біоетичного дискурсу проблем представлені так званою «етикою якості життя». Згідно з концепцією «quality of life», справді людське життя повинне володіти певними «якостями», тому далеко не всі стани організменного життя треба підтримувати. Передбачається, що повинні існувати якісь критерії, за допомогою яких можна вирішити, де слід надавати медичну допомогу, а де її можна припинити (або взагалі не починати). Однак, поки що без ґрунтовної, науково обґрунтованої відповіді залишаються питання, що в такому разі означає «справді людське життя»? Яким людським істотам може бути відмовлено в праві бути особистістю і отримувати моральну та / або медичну підтримку?

В рамках даної системи поглядів виникає спроба введення в сучасний біоетичний дискурс поряд з поняттям «життя організму» і синонімічних йому в цьому ряду «життям тіла», «біологічним життям», особливого концепту - «життя особистості». При такому підході, поняття «життя тіла» виступає лише базисною умовою для більш високого якісного рівня буттєвості «живого» - «життя особистості». І якщо у даного людського організму відсутні певні якості, то з'являється можливість відмовити такому життю в моральному статусі, тобто в ставленні до нього як до людини.

Серед спроб дати визначення тих якостей, які можуть служити критерієм відмінності між життям біологічним і життям особистості інтерес викликає точка зору американського біоетика Мері Е. Уоррен, яка вважає, що для включення кого-небудь в моральне співтовариство особистостей необхідні такі якості, як: свідомість, розум, самостійна активність, самосвідомість і здатність до спілкування (Warren M.A., 2001., p. 457-458).

Специфіка поняття «якість життя» полягає в тому, що поряд з об'єктивними критеріями воно включає в себе критерії суб'єктивні, під якими розуміється фізичне, психічне і соціальне благополуччя. Сукупність цих факторів становить дискурс здоров'я. Тоді «неякісним життям» слід визнавати хворобу. Однак існують величезні труднощі такої ідентифікації, оскільки уявлення про те, що таке «хороша якість життя» в ході, наприклад, певного типу лікування можуть сильно розходитися у пацієнтів і медичного співтовариства (Bowling L., 2001., p. 12).

Таким чином, концепт «якості життя» в сучасному біоетичному дискурсі вимагає подальшого осмислення і постановки завдань додаткових досліджень (Horban O., Martych R., 2018, p. 105). Проте, він вже став однією з фундаментальних категорій медицини та медичної етики, в тому числі під час обговорення таких станів «живого» як «здоров'я», «хвороба», «патологія», «норма». Концепт «якості життя» в сучасному медико-біологічному та медико-етичному дискурсах є важливою характеристикою уточнення поняття «блага» пацієнта і цілей медицини, а також способом оцінки медичних втручань, що враховують не тільки суто клінічну перспективу, а й точку зору самого пацієнта.

Таким чином, запропонований авторський погляд на феномен «живого» і основних підходів до визначення даного концепту дозволив зафіксувати категоріальний каркас досліджуваної проблематики, з'ясувати, що основою сучасних підходів є перехід від біологічної парадигми буттєвості живого, до біоетичної, яка включає в себе моральні аспекти існування життя.

Література:

1. Риккерт Г., 1998, *Філософія життя*, Ника-Центр: Вист-С, Київ.
2. Перова О., 2003, *Філософсько-методологічні засади пізнання живого в постнекласичній науці*, Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Серія "Філософія. Політологія"; №52–53, Київ, с. 82–86.
3. Вернадський В., 1994, *Живое вещество и биосфера*, Москва, с. 62.
4. Рьюз М., 1977, *Філософія біології*, Москва, 319 с.
5. Плеснер Х., 1988, *Ступени органічного і человек в Проблема человека в западной философии*, Прогресс, Москва, с. 96-151.
6. Верякина В., 2000, *Жизнь и ценности как основополагающие понятия философской антропологии в Жизнь как ценность*, Институт Философии РАН, Москва.
7. Шелер М., 1988, *Положение человека в Космосе в Проблема человека в западной философии*, Прогресс, Москва, с. 31-95.
8. Ruse M., 1995, *Evolutionary Naturalism*, Routledg.
9. Hamilton W.D., 1964, *The genetical theory of Social behavior: 1 and 2 on Sourn of Theor.Biology*, nr 7.
10. Wilson E.O., 1975, *Sociobiology: The New Synthesis*, Cambridge.
11. Горбань О., 2017, *Освітній потенціал православного віровчення про «живе»* Освітологічний дискурс: Електронне наукове фахове видання, № 3-4 (18-19), Київ, с. 84-95.
12. Horban O., Martych R., 2017, *Basic approaches to the definition of the essence of the concept of "living"*, Studia Warminskie, nr 54, p. 93-103.
13. Горбань О., Мартич Р., 2017, *Феномен «живого» в контексте современного православного дискурса* в Наукові праці Чорноморського національного університету ім. Петра Могили. Серія Філософія., Том 300, Випуск 288, с. 55-59.

14. Warren M.A., 2001, *On the Moral and Legal Status of Abortion* on Biomedical Ethics, ed. by T.A. Mappes, D. Degrazia, McGraw-Hill, New-York, p. 457-458.
15. Bowling L., 2001, *Measuring disease a review of disease specific quality of life measurement scales*, Open University Press, Buckingham, Philadelphia.
16. Horban O., Martych R., 2018, *Axiological determinants of the doctrine of "living" in modern bioethic discourse*, Studia Warminskie, nr 55, p. 93-106.

УДК 316.422

Пасько Я.І.

Київський університет імені Бориса Грінченка

ДЕМОКРАТИЧНІ ВЕРСІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Дослідження присвячене концептуалізації ліберальної, республіканської та деліберативної версій громадянського суспільства. Кожна з цих версій має свої соціальні передумови, складові становлення та траєкторії розвитку. Відзначається, що передумовою кожної з цих версій є правові виміри, які значною мірою обумовлюють розвиток громадянського суспільства як соціальної європейської інституції. Природне право стає важливим чинником розвитку республіканської моделі, а позитивне право, закладаючи фундамент тотальної юридифікації, є рушійною силою ліберального суспільства приватних власників. Певним теоретичним синтезом соціальних трансформацій вступає деліберативна версія громадянського суспільства, яка є не тільки поєднанням природного та позитивного права, але й важливим чинником посилення в сучасних європейських суспільствах вимірів раціональності. Важливе значення приділяється зв'язку між вимірами громадянського суспільства і тенденціями сучасної деліберативної демократії.

Ключові слова: *громадянське суспільство, право, природне право, позитивне право, ліберальна модель, республіканська модель, деліберативна демократія.*

Пасько Я.І. Демократические версии гражданского общества. Статья посвящена концептуализации либеральной, республиканской и делиберативной версии гражданского общества. Подчеркивается, что каждая из этих моделей имеет свои социальные предпосылки, социальные составляющие и траектории развития. Отмечается, что предпосылкой для каждой модели гражданского общества выступают правовые измерения, которые в значительной мере обуславливают развитие гражданского общества как цивилизационного европейского социального института. Природное право стало важнейшим фактором развития республиканской модели гражданского общества, а позитивное право заложило фундамент тотальной юридификации современного общества, стало движущей силой либерального общества частных собственников. Теоретическим синтезом социальных трансформаций стала делиберативная модель, которая стала не только воплощением принципов природного и позитивного права, но и фактором усиления в европейских обществах принципов рациональности. Важное значение в исследовании уделяется взаимосвязи между